

ბიორგბი გომგოლაშვილი

ღვაწლი და წუთისოფელი იაკობ გომგაზაშვილისა

წერილი I

*იაკობ გომგაზაშვილი ჩვენი სინამდვილისათვის
გაცილებით დიდი ადამიანი იყო,
ვიღრე ეს წარმოდგენილი გვაქვს...
ვასილ ბარნოვი.*

100 წლის წინათ, 1912 წლის 2 ივნისს, „სახალხო გაზეთი“ სამგლოვიარო განცხადებას აქვეყნებს:

*იაკობ
გომგაზაშვილის
გარდაცვალება.
გუშინ, 1 თიბათვეს, საღამოს 6 საათზე
მძიმე ავადმყოფობის შემდეგ გარდაიცვალა
ჩვენი სასიქადულო პედაგოგი იაკობ
სვიმონის ძე გომგაზაშვილი.*

გადაიღო ღონისძიებები („განათლების საზოგადოებამ 2 თიბათვეს დანიშნული სეირნობა იაკობ გომგაზაშვილის გარდაცვალების გამო სხვა დროისათვის გადადო“ — „სახალხო გაზეთი“...). გლოვობს სრულიად საქართველო. გაზეთები აივსო სამგლოვიარო დეპეშებით. უსამძიმრებენ საქართველოს, ქართველობას, ერთმანეთს... თითქოს საყოველთაო აზრი გამოხატა ანასტასია ერისთავმა გორიდან გამოგზავნილ დეპეშაში: „ქართული ენა დაობლდა. დაუნდობელმა სიკვდილმა ქართველ ბავშვებს მოსტაცა ყავარჯენი და ერს — წინამძღოლი“... „ვიკლოვით, იაკობზე უკეთესი არავინ მოგვიკვდება!“ — გოდებდა ქუთაისიდან ილია ბახტაძე...

საოცარ გულში ჩამწვდომ ფაქტს იგონებს ალ. მიქაბერიძე: როდესაც იაკობი ბინიდან ქაშვეთის ეკლესიაში გადაჰყავდათ, „ვეძინის ყოფილ ქუჩა-

ზე უამრავი ხალხი მოსდევდა; შემოხვდა თეთრ ქუდსა და თეთრ ხალათში გამოწყობილი მეფურნე, რომელმაც თვალი მოჰკრა თუ არა თავდია კუბოში ჩასვენებულ იაკობის ცხედარს, ერთი საზარლად შეჰყვირა: „ვაი ჩვენ უბედურებას, ჩვენი „დედაენის“ დამწერი მომკვდარაო“. მეფურნემ თავისი ფურნე პატარა მსახური ბიჭების ამარა დასტოვა და მწუხარე სახის გამომეტყველებით კუბოს უკანა თავს ხელი მაგრად ჩასჭიდა სახელურში და სხვებთან ერთად შეუცვლელად მიაცილა მიცვალებული ქაშვეთის ეკლესიაში“...

აკაკი ასე დაემშვიდობა დეაწლმოსილ მეგობარს: „აქ ილაღადებენ შენი ნაშრომი და დარჩება სამარადისოდ შენგან გატკეპნილი გზა და ვინც ამ გზას არ გაივლის, ის არც ქართველად იხსენიება!“ ეს მარადიული თანამედროვის მარადიული შეგონებაა...

და იქცა მარადისობის ბინადარად დიდი იაკობი.

მოგვიანებით იოსებ იმედაშვილმა ორი ბუმბერაზი მოღვაწე — იაკობ გოგებაშვილი და ილია ჭავჭავაძე — შეადარა ერთმანეთს: „და დღეს, როცა მთლიან საქართველოს გულისცემას ვისმენ, მარად და ყველგან იაკობის გულისცემას ვგრძნობ!... როგორც მოქათქათე შხის სხივები, მისი სახე ისე მესახება და ილია თუ ღრმა აზრის მჭედელი იყო, — ძილში ჩაფლული ერის გამოღვიძებისაკენ მომწოდებელი, იაკობი — ბნელში სინათლის შუქი — სიბნელის მფანტველი, ერის საკუთარ შეგნების ფეხზე დადგომისათვის ყავარჯნის მიმწოდებელი!“

თავად იაკობი ილიასა და აკაკისთან თავის შედარებას უხერხულად მიიჩნევდა და თავმდაბლად უკან იხევდა. გაზეთ „ივერიაში“ (№83, 1900 წ.) გამოქვეყნდა ცნობა: „როგორც შევიტყვით, ბ-ნ იაკობ სიმონის-ძე გოგებაშვილის პატივისმცემელთ მისდა პატივსაცემად, მისი სალიტერატურო და საპედაგოგიო ასპარეზზედ მოღვაწეობის 35 წლის შესრულებისა გამო, განუზრახავთ სადილი გამართონ“. იმავე გაზეთში იბეჭდება იაკობ გოგებაშვილის განცხადება: „როგორც თქვენი ახალი ამბებიდან სჩანს, ზოგიერთ ქართველს მოუწადინებია გამართონ საიუბილეო სადილი. დიდ მაღლობას მოვახსენებ, და ვთხოვ დიდი თხოვნით, ხელი აიღონ ამ თავისს წადილზე. წინააღმდეგ შემთხვევაში ეს სადილი უჩემოდ ჩაივლის. **ჯერ ქართველმა საზოგადოებამ უნდა გადაიხადოს ის დიდი ვალი, რომელიც მას აწევს კისერზე შესახებ ჩვენის მთავარ-მოღვაწეებისა, რომელთაც ჩემზე უფრო დიდხანს უმოქმედნიათ და ჩემზედ უზომოდ მეტი გაუკეთებიათ. ჯერ იალბუზსა და მყინვარს ღირსეული იუბილეები გაუმართონ, და მერე გაუწიონ თავაზიანობა სერებსაც, თუ არ დაუშლიათ“ (გაზეთი „ივერია“, №85, 1900 წ.). მყინვარი და იალბუზი „მთავარმოღვაწენი“ ილია ჭავჭავაძე და აკაკი წერეთელი არიან...**

სხვაგვარად ფიქრობს აკაკი წერეთელი: „მთელ საქართველოში იაკობ გოგებაშვილი ერთადერთი მოღვაწეა, რომელიც თავისი შრომით და ენერ-

გიოთ, თავისი მძლავრი კალმის ნაწარმოებით უდიდეს სამსახურს უწევს მთელ ქართველობას. იაკობის მიერ შედგენილი ქართული სახელმძღვანელოებით მოფენილია მთელი საქართველო. ვინაა ისეთი ქართველი, რომ იაკობ გოგებაშვილის „დედა-ენაზე“ არ აეხილოს თვალები. **ჩემი და ილიას ღვაწლი რა მოსატანია იმ დიდ ღვაწლთან, რომელიც იაკობ გოგებაშვილს მიუძღვის ქართველი ერის წინაშე...** იაკობ გოგებაშვილმა ქართველ ხალხს ქართული ენის სიტკბოება ყურში ჩააწვეთა, ქართველ ხალხს ქართული ენა შეაყვარა. ვანა ეს პატარა საქმეა! **იაკობ გოგებაშვილი ღირსია, რომ ქართველმა ხალხმა სიცოცხლეშივე ძველი დაუდგას**“. იცოდნენ ფასი ერთმანეთისა...

და მართლაც, ქართველი ერისათვის უდიდესი ბედნიერება იყო ის, რომ XIX საუკუნეში ილია ჭავჭავაძე, აკაკი წერეთელი და იაკობ გოგებაშვილი მოგვივლინა ღმერთმა; დიახ, ნებისმიერი ერის საზოგადოებრივი და კულტურული ცხოვრების ისტორიას დაამშვენებდნენ ისინი; მით უმეტეს, ისეთი მცირერიცხოვანი და მძიმე ისტორიის ერისათვის არის ჭეშმარიტი ღვთის წყალობა მათი არსებობა... XIX საუკუნე გამორჩეული იქნებოდა ჩვენს ისტორიაში, ერთ-ერთი მათგანიც რომ მოევლინა ღმერთს... ჩვენ კი დიდი სამეული „*მოხად ჩუენდა ქრისტემან მოგუანიჭა*“... ჭეშმარიტად განუსაზღვრელია მათი როლი ჩვენი სინამდვილისათვის.

ხოლო რაც შეეხება იაკობ გოგებაშვილს, ვფიქრობთ, დღესაც არ დაუკარგავს აზრი ვასილ ბარნოვის ნათქვამს: „**იაკობ გოგებაშვილი ჩვენი სინამდვილისათვის გაცილებით დიდი ადამიანი იყო, ვიდრე ეს წარმოდგენილი გვაქვს...**“ ამიტომაც შევეცდებით, შეძლებისდაგვარად, თვალი გავადევნოთ იაკობის ღვაწლსა და ცხოვრების გზას.

I. ღვაწლი იაკობისა

იაკობ გოგებაშვილს სწამდა: „*საზოგადო ასპარეზზე მოქმედი ადამიანი მხოლოდ მაშინ ეწევა გულის წადილს და იმარჯვებს, როდესაც მას გამორკვეული აქვს გზა ცხოვრებისა და შემუშავებული აქვს გეგმა და პროგრამა მოქმედებისა, ერთი სიტყვით აღჭურვილი არის ნათელი, განსაზღვრულის მიმართულებით და ამასთან მხნედ ახორციელებს ამ თავისს მიმართულებას, პროგრამას*“ („ქართული მიმართულება“) და მთელი შეგნებული ცხოვრება ქმნიდა, ამუშავებდა და ახორციელებდა ამგვარ პროგრამას არა მარტო პიროვნულად თავისთვის, არამედ მთელი ერისთვის, რადგან მიაჩნდა, რომ „*მით უფრო საჭიროა ამისთანა განსაზღვრული, ნათელი მიმართულება მთელის ერისათვის, მეტადრე იმისთანა ერისათვის, რომელსაც ბრძოლა არსებისათვის მეტად გასძნელება საზოგადოდ უკუღმართთა გარემოებათა წყალობით*“ (იქვე). მამულიშვილებს შეაგონებს, რომ **ქვეყნის გადარჩენისათვის აუცილებელია, „გაფურჩქნეთ, გააძლიერეთ და ააყვავეთ ყველა თქვენი ეროვნულნი, ანუ ნაციონალური**

ძალნიო“. და აქ იწყებს იაკობი ჩამოთვლას და დახასიათებას ეროვნული (ნაციონალური) ძალებისა, რომელთაც **ეროვნების ბურჯს** დაარქმევს; ეროვნების ბურჯი იგივეა, რასაც ილია „**ღვთაებრივ საუნჯეს**“ უწოდებს; გვასსოვს, რა თქმა უნდა: „*სამი ღვთაებრივი საუნჯე დაგვრჩა ჩვენ მამა-პაპათაგან: მამული, ენა და სარწმუნოება.. თუ ამათაც არ უპატრონეთ, რა კაცები ვიქნებით, რა პასუხს გავსცემთ შთამომავლობას?*“ ერთიცაა: ილიასეულ სამებას იაკობი მეოთხე ფენომენს დაუმატებს — ეროვნულ სკოლას; ამგვარად, იაკობის აზრით, ჩვენს ეროვნულობას **ოთხი ბურჯი** აქვს, ოთხი „ეროვნული (ნაციონალური) ძალა“ ამოძრავებს: **მამული, ენა, ეროვნული სკოლა და სარწმუნოება.**

იაკობ გოგებაშვილის უდიდესი დამსახურება ისაა, რომ **მან ქართველობას გაუცნობიერა არსი და მნიშვნელობა ამ ოთხი ეროვნული ბურჯისა და პირადი მაგალითი უჩვენა მათი უანგარო, თავდადებული მსახურებისა.**

უფრო კონკრეტულად:

1. მამული

რა არის სამშობლო, მამული და როგორ უნდა ვემსახუროთ მას? ეს უმთავრესი კითხვა იყო, რომელიც დასვა იაკობმა; დასვა და უპასუხა კიდევ თეორიულადაც და პრაქტიკულადაც.

იაკობის აზრით, უმთავრესი „ბურჯი ჩვენი ეროვნებისა“ არის მამული, სამშობლო: „*სადირკველს ნაციონალურის ძალისას შეადგენს ტერიტორია, მიწა-წყალი, მამული, სამშობლო*“. ხოლო თუ რა არის სამშობლო, იაკობი ასე განმარტავს:

„ბატონებო! მშობლიური მიწა-წყალი, მამული მარტო ნივთიერი ფაქტორი არ გახლავთ. იგი ამასთან სულიერია, ცოცხალი არსებაა, თუ ერთ მხრივ იგი იპყრობს მამა-პაპათა გვამთა, მეორე მხრივ, მასში ტრიალებს წინაპართა დიდებული სული და ეს სული აცოცხლებს, ასულდგმულებს, აცხოველებს თანამედროვე თაობათა. წართევით ერს მისი მიწა-წყალი, მისი ტერიტორია, და იგი დაჰკარგავს არა მარტო ნიადაგს არსებობისას, არამედ მოსწყდება იმ დიდებულს ისტორიულს სულსაც, რომელიც სამშობლოში ტრიალებს, და დაემსგავსება მუხის მოჭრილ რტოსა, რომელსაც გახმობა ვერ ასცდება. ამისთვის მამულის დაკარგვა საშინელს უბედურებას შეადგენს.

სამშობლოს დამკარგავი ერი ვერ დაიცავს თავისს არსებობას, ვერ გაავრძელებს სიცოცხლესა, და თუნდაც გაავრძელოს, თუნდაც მოიპოვოს სიმდიდრე ვაჭრობით და მრეწველობით, მაინც და მაინც ყოვლად უბედური იქნება, იგი დაემსგავსება ბოვანო ადამიანსა, რომელსაც საკუთარი მიწა და კერა არ გააჩნია... აი რისთვის საჭიროა, უკიდურესად საჭირო, რომ ქართველობამ სავსებით შეინარჩუნოს თავისი მიწა-წყალი, მამული და

სხვა ხალხის ხელში არ ჩაავდოს“.

და იაკობ გოგებაშვილმა, ერთი მხრივ, თავისი სახელმძღვანელოებით, ხოლო მეორე მხრივ, თავისი მხატვრული შემოქმედებით, პუბლიცისტიკითა თუ პირადი ცხოვრების მაგალითით უდიდესი წვლილი შეიტანა იმაში, რომ ქართველობას „შეენარჩუნებინა თავისი მიწა-წყალი, მამული და სხვა ხალხის ხელში არ ჩაეგდო იგი“... მოგეხსენებათ, იმდროინდელ ორკლასიან სამრევლო სკოლებში „დედაენა“ ისწავლებოდა, ოთხკლასიანი სასწავლებლის მესამე-მეოთხე კლასებში — „ბუნების კარი“. იაკობის გენიალური ნიჭის წყალობით, „დედაენა“ და „ბუნების კარი“ ისე იყო შედგენილი, იმდროინდელმა ოთხკლასდამთავრებულმა ყმაწვილმა უკეთ იცოდა საქართველოს ისტორია და გეოგრაფია, ფოლკლორი და ეთნოგრაფია, ქართული ენა და ლიტერატურა, ვიდრე დღევანდელმა საშუალო განათლების მქონემ... „დედაენის“ პირველი ნაწილიდან მეორე ნაწილზე, „დედაენიდან“ „ბუნების კარზე“ გადასვლის გასაადვილებლად შედგენილი დამხმარე სახელმძღვანელოები („კოკორი“, „კუნწულა“, „ხოძი“, „აკიდო“, „კონა“), საგანგებოდ შეთხზული ისტორიული თუ სხვა მოთხრობები, ძირითად სახელმძღვანელოებთან ერთად, ქართველში ქართულ სულს აღვიძებდა, აწრთობდა; ქართველს ქართველად ზრდიდა. „დედაენის“ მიზანდასახულებასზე როცა საუბრობდა, წერდა ერთგან: **„დედაენა“ ყველა მოწაფეში ავითარებს და ზრდის ქართველს ადამიანს, საზოგადოდ** და იქვე: **სახელმძღვანელოების შექმნის დროს „ერთად მოქმედებდნენ ჩემი ქართული გონება და ჩემი ქართული გული“...**

სიმტკიცე უპირველესი ბურჯისა — მამულისა — დიდად განსაზღვრა იაკობ გოგებაშვილის მოღვაწეობამ.

2. ენა

იაკობის აზრით, **ერთ-ერთი მთავარი ბურჯი ერის აღორძინებისათვის გახლავთ საშობლო ენა**. „ერის განვითარება პირდაპირ დამოკიდებულია ენის განვითარებაზე. თუ ენა ერთ წერტილზეა შეჩერებული, ერის წინ მსვლელობაც მოსპობილია. თუ ენა უკან-უკან მიდის და ლატაკდება, აზროვნებაც ერისა ქვეითდება, უძლეურდება, ღარიბდება. სამაგიეროდ, თუ ენა წინ მიდის, დღითი-დღე იფურჩქნება, ვითარდება, მდიდრდება ფორმებითა, ერის აზროვნებაც წელში იმართება, ძაღლონეს იძენს, აჰყავების ხანა უდგება. არა უცხო ენას არ შეუძლიან გაუწიოს ერს საშობლო ენის სამსახური, როგორც დედინაცვალს არ შეუძლიან დასდოს ბავშვს ღვიძლი დედის ამაგი, საშინელს მღვდომარეობაში ვარდება ერი, როდესაც მის ენას პატივი და უფლება აქვს აყრილი და იგი მას რივიანად ვეღარ სწავლობს სკოლებში. ამ შემთხვევაში სკოლა ცუდად მოქმედებს თვით სახლობაზედ, აქაც სუსტდება ღვიძლი ენა. ამის გამო სრული მეტყველება ერში იკარგება, და იგი წარმოადგენს ნახევრად დამუნჯებულ ბრძოსა. სუსტი ენა

პბადავს სუსტს გრძნობას, სუსტს აზრსა, სუსტს ხასიათსა და ერის ცხოვრებაში დგება ის საუბედურო ხანა, რომელსაც ერთმა რუსმა სწავლულმა და პროფესორმა — პოტებნიამ დაარქვა: „*период мерзости запустения*“.

ამ უბედურს ხანას, ამ *мерзости запустения*-ს თავის სასარგებლოდ იყენებენ მოცილე ერნი და ნახევრად დამუნჯებულს, დაქვეითებულს ხალხს ხელიდან აცლიან მიწა-წყალს, დოვლათს და ყველა ეროვნულს საუნჯეს“.

ვიციტო, მშობლიური ენის თემა იაკობ გოგებაშვილის ცხოვრებასა და შემოქმედებაში უმთავრესი თემაა. იაკობი იყო უპირველესი ქომაგი და დამცველი დედაენისა. იგონებენ, აქვსენტი ცაგარელი იტყოდო, „*ქართველებს და ქართულ ენას ისეთი ასარბასარა დარაჯი ჰყავს, რომ მას ვერავინ ვერაფერს დააკლებსო, არავის გაახარებს, თუ ჯიბრზე მიდგა საქმო*“.

დედაენისადმი დამოკიდებულებაში, დედაენის როლის გარკვევაში ქართველთათვის XIX საუკუნეში იაკობ გოგებაშვილს უდიდესი როლი ენიჭება. ამის დასტურად მისი ნაშრომის „ბურჯი ეროვნებისა“ გახსენებაც იკმარება. საერთოდ კი დედაენისადმი იაკობის დამოკიდებულების თემა არაერთი მკვლევრის ნაშრომის თემა ყოფილა და იქნება...

XIX საუკუნე ქართული სალიტერატურო ენის ისტორიაში საბედისწერო საუკუნე იყო. ასეთი მძიმე განსაცდელი ქართულ ენას მანამდე არ ჰქონია. მარტო იანოვსკის (კავკასიის ოლქის მზრუნველი განათლების საკითხებში) გახსენება იკმარება (ივანე ჯავახიშვილის თქმით, „იანოვსკიხე დაუძინებელი მტერი არ ჰყოლია ქართულ ენას“); ამიტომ დააყენა ილია ჭავჭავაძემ ეროვნული დამოუკიდებლობისათვის ბრძოლის პროგრამაში პირველ ადგილზე ქართული ენის გადარჩენის საკითხი. დასვა ეს საკითხი (გავიხსენოთ: „*თუ ამათაც არ ვუპატრონებთ, რაღა კაცები ვიქნებით*“) და საბრძოლო დროშა იაკობ გოგებაშვილს გადაულოცა.

ნებისმიერი ერი ინატრებდა ეროვნული ენის ისეთ ქომაგსა და მზრუნველს, როგორც იყო იაკობ გოგებაშვილი. ობიექტურია აკაკი წერეთლის ზემოთ მოყვანილი შეფასება. **იაკობ გოგებაშვილმა** თავისი სახელმძღვანელოების წყალობით პრაქტიკულად **შეძლო სრულიად საქართველოს მასშტაბით ერთიანი ქართული სალიტერატურო ენის დამკვიდრება**. იაკობ გოგებაშვილის „დედაენისა“ და „ბუნების კარის“ ენა არის ფაქტობრივ ნორმა იმდროინდელი ქართული სალიტერატურო ენისა. თუ იმასაც გავითვალისწინებთ, რომ სასწავლებელთა დიდი ნაწილი ორკლასიანი იყო და მხოლოდ „დედაენა“ ისწავლებოდა, ქართული სალიტერატურო ენის გავრცელებისა და დამკვიდრების მთელი სიმძიმე მთლიანად „დედაენას“ დააწვა.

იაკობ გოგებაშვილის „დედაენამ“ ახალი ქართული სალიტერატურო ენის ჩამოყალიბებაში, განვითარებასა და დამკვიდრებაში ისეთივე როლი შეასრულა, როგორც წმინდა სახარებამ ძველი ქართული სალიტერატურო ენის ჩამოყალიბებასა და განვითარებაში. და ეს არის იაკობ გოგე-

ბაშვილის უდიდესი დამსახურება ქართველი ერის წინაშე. სწორედ ამას გალისხმობდა ზაქარია ჭიჭინაძე, როცა წერდა: „გოგებაშვილმა თავის „დედა-ენაში“ აღადგინა დაცემული ენა ქართველთა... და ამ წიგნის მეოხებით მთელი ქართველობა, ყველა თემისა და ხეობის მონათესავენი ერთის ქართულის ენით იწყებენ წერა-კითხვის სწავლებას და ლაპარაკს, ყველგან ამ წიგნის მეოხებით ქართული ენა ეფინება...“

ენობრივი მთლიანობა რომ ეროვნული მთლიანობის საფუძველია, ამას ჯერ კიდევ X საუკუნის მოღვაწე გიორგი მერჩულე ქადაგებდა: „ქართლად ფრიადი ქუეყანად აღირაცხების, რომელსაცა შინა ქართულითა ენითა ჟამი შეიწირვის და ლოცვად ყოფელი აღესრულების“. იაკობ გოგებაშვილი რომ გამოვიდა სამოღვაწეო ასპარეზზე, „ეს ის დრო იყო, როდესაც მშობლიური ენა დევნილი ენა იყო სკოლებში, პატეიფირილი — ოჯახებში“ (თ. სახოკია); ე. ი. ეროვნული მთლიანობა დარღვეულია. ამ მთლიანობის აღდგენა იაკობმა იკისრა თავისი „დედაენით“. შ. დადიანი წერდა: „დედაენა“ ამაფეთქებელი ნაღმოსანით მისრიალებდა ჩვენს მიუვალს მთა-კლდეებში — თუშეთსა და სვანეთში, — მიდიოდა ბარად, შეუყვებოდა აჭარასა და მესხეთს და ყველგან სძრავდა ენას საქართველოდ, ყველგან აფეთქებდა გრძნობას ეროვნულსა. ამ კაცს სხვაც რომ არ გაეკეთებინა რა, მარტო ამ ღვაწლისათვის იქნებოდა საპატიო და თავყანსაცემი...“ და ერთი ამონარიდიც: „დედაენამ“ მკაცრად შეუტია უწიგნურობას, კუთხურობასა და ტომთა შორის კარჩაკეტილობას, განაგრცო სიტყვა ქართული და ამერიმერი ერთიანი სახალხო ენით აამეტყველა, დააკავშირა; მწიგნობრობის გავრცელებასა და ქართველი ხალხის კონსოლიდაციაში „დედაენის“ როლი ფასდაუდებელია“ (ვალერიან რამიშვილი).

XIX საუკუნეში არსებულმა უმძიმესმა რუსიფიკატორულმა პოლიტიკამ ერთიან ქართულ სალიტერატურო ენას დიდი საფრთხე შეუქმნა. რუსულმა იმპერიამ დაიწყო ინსპირირება მეგრულსა და სვანურ ენებზე სკოლების გამართვის აუცილებლობისა, შესაბამისად მეგრელებისა და სვანების არაქართველებად გამოცხადებისა. აქ იაკობ გოგებაშვილი, როგორც ყოველთვის, თავის სიმაღლეზე აღმოჩნდა.

იაკობ გოგებაშვილს კარგად აქვს გაცნობიერებული იმ დროისათვის არსებული ენობრივი რეალობა — მეგრული და სვანური მეტყველება განსხვავებულია ქართულისაგან; ზოგ შემთხვევაში სკოლებში ქართულის გასაგებად (განსამარტავად) მასწავლებლები ადგილობრივ მეტყველებას მიმართავენო: „ყველა სკოლებში სწავლება მოწყობილია დედა-ენაზედ და ადგილობრივს კილოკავეებს ხმარობენ ასახსნელად და განსამარტავად იმ საერთო სიტყვებისა, რომელნიც ადგილობრივ ბავშვებს კარგად არ ესმით“.

იაკობ გოგებაშვილი სწორად აფასებს ვითარებას, ეროვნული პოზიციებიდან უცდომლად გაიაზრებს საქართველოს ენობრივ სიტუაციას და დააჯერებს მტერსაც და მოყვარესაც, რომ „მეგრული და სვანური შტო-

ებია ქართულისა“; იაკობი ქართველურ ენობრივ სივრცეში სამი დონის ენობრივ ერთეულებს გამოყოფს:

1. ქართული სალიტერატურო ენა (ანუ მთავარი ენა, საღმრთო ენა, დედაენა);
2. სვანური და მეგრული მეტყველება(ადგილობრივი კილოები, პროვინციული კილოები, შინაურობაში სახმარი კილოები);
3. ქართული დიალექტები.

შექმნილ რთულ ენობრივ და ეროვნულ ვითარებაში იაკობ გოგებაშვილი ქმნის ტერმინს „დედა-ენა“ სიტყვების — დედა-აზრი, დედა-ბოძი, დედა-ქალაქი და სხვათა — ანალოგიით (იაკობამდე ეს სიტყვა არ არსებობს, მით უმეტეს ტერმინად!). დედაენა იაკობისთვის არის ქართული სალიტერატურო ენა, „მთავარი ენა“, „საღმრთო ენა“, „საერო ენა“, „ძირითადი ქართული ენა“ (ყველა ეს ტერმინი გვხვდება მის ნაწერებში). ეს ტერმინი (დედაენა) იმდენად მარჯვედ იყო შექმნილი, რომ იგი იქცა ძირითად ტერმინად, ქართული სალიტერატურო ენის სინონიმად; დასტური იმისა, რომ „დედაენა“ იაკობის შექმნილი ტერმინია: 1876 წლამდე, „დედაენის“ გამოცემაზე, ილიასა და აკაკის ნაწერებში ტერმინი დედაენა არ გვხვდება; იაკობის „დედაენის“ გამოცემის შემდეგ ჩვეულებრივ ეს ტერმინი გამოიყენება (უფრო დაწვრილებით: გ. გოგოლაშვილი, „დედაენა“ — ძველი სამარადისო, 2011). ამ ტერმინის შემოღება და დამკვიდრება (ერთი მხრივ, სახელმძღვანელოს სახელად და, მეორე მხრივ, მშობლიური ენის სინონიმად) იაკობ გოგებაშვილის გენიალობის კიდევ ერთი დასტურია. სწორედ ამას ამბობს ცნობილი გერმანელი ქართველოლოგი, ევროპული ენებისა და კულტურის გამოჩენილი მკვლევარი ვინფრიდ ბოლდერი: „*იაკობ გოგებაშვილი გენიოსი იყო იმ გაგებით, რომ ზუსტ დროს სწორი სიტყვა იპოვა (გულისხმობს დედაენას — გ.გ.). ქართული ენის დაცვამ იმ დროს მოითხოვა ასეთი ემოციური ცნება*“ (ჟ. „ჩვენი მწერლობა“, № 16, 2010).

3. ეროვნული სკოლა

იაკობ გოგებაშვილის დიდი დამსახურებაა ისიც, რომ ქართული ეროვნული სკოლა ქართველობის, ქართული ეროვნულობის უმთავრეს ბურჯად გამოცხადდა. როგორც აღვნიშნეთ, ილია ჭავჭავაძის ცნობილ ტრიადას — მამული, ენა და სარწმუნოება — იაკობმა მეოთხე ფენომენი დაამატა და გამოაცხადა, რომ ჩვენს ეროვნულობას ოთხი ბურჯი აქვს — მამული, ენა, ეროვნული სკოლა და სარწმუნოება. მისი აზრით, ერთ-ერთი მთავარი „ბურჯი ერის წარმატებისა გახლავთ სკოლა. რომელ ქვეყანაშიაც კი უმრავლებიათ სკოლები, ყველგან მათ მოუხდენიათ საოცარი ძირითადი ცვლილება: ერი გამდიდრებულია ცოდნით, ამაღლებულა ზნეობით, ავსილა დოვლათით“. მთელი შეგნებული ცხოვრება იაკობ გოგებაშვილისა იყო მცდელობა იმისა, ერი გაემდიდრებინა ცოდნით, აემაღლებინა ზნეობით და

ავესო სწავლის დოვლათით.

იმისათვის, რომ შექმნილ გარემოებებს არ აეძულებინა სხვა სამსახური ეძებნა, სხვაგან ემსახურა, გარდა სკოლისა (ე. ი. არ მომცდარიყო, მისი აზრით, უმთავრესს), იგონებენ, მან თავისი საგანმანათლებლო დოკუმენტები „ცეცხლს მისცა!“ ამით შემთხვევითობაც კი გამოიჩინა, თუნდაც დროებით მოშორებოდა სკოლას.

თუ ქართველ ერში XIX საუკუნეში სწავლა-განათლება ხელმისაწვდომი გახდა თითქმის ყველასთვის (განურჩევლად მისი სოციალური მდგომარეობისა), ამაში დამსახურება იაკობ გოგებაშვილსაც მიუძღვის. მისი ზოგადი პოზიცია ასეთია: „სწავლა, ცოდნა, მეცნიერება ღონეა იმისთანა, რომელსაც დღეს წინ ვეღარაფერი ვერ დაუდგება: ვერც მუშტი, ვერც ხმალი, ვერც ჯართა სიმრავლე. ცოდნა უძლეველი ფარია არსებობისათვის, ბასრი ხმალია მოგერიებისათვის. თუ მაგაში ფეხი გავიდვით, თუ მაგაში წინ წავდეთ, ჩვენი ეხლა დაუძღურებული ღონე ამოხეთქს მაგარ ფესვებს“.

როცა ეროვნული სკოლის წარმატებაზე ვსაუბრობთ, როცა პედაგოგიკაში იაკობ გოგებაშვილის ღვაწლზე ვსაუბრობთ, **უპირველესად მისი „დედაენა“ უნდა ვახსენოთ.** გადაუჭარბებლად შეიძლება ითქვას, რომ ქართულ სინამდვილეში **„დედაენის“ მსგავსი სახელმძღვანელო არ შექმნილა.** 1876 წლიდან მოყოლებული „დედაენამ“ გაუძლო ყველანაირ კონკურენციას; დრომ მას დიდება ვერ წაართვა, პირიქით, მისი ფასი დროთა განმავლობაში იზრდება. როცა „დედაენა“ შექმნა, იაკობი 35 წლისა იყო!..

„დედაენა“ საგანმანათლებლო ასპარეზზე რომ გამოჩნდა, მას ათიოდე საანბანე სახელმძღვანელო დახვდა; აი, ისინიც:

თ ე ო ფ ა ნ ე პ რ ო კ ო პ ო ვ ი ჩ ი — **„პირველი სასწავლო ყრმათა“** (რუსულიდან თარგმნა გაბრიელ ჩხეიძემ; ჩაასწორა არქიმანდრიტმა გერმანემ. 1739 წ.);

გ ა ი ო ზ რ ე ქ ტ ო რ ი — „ქართული ანბანი“ (1797 წ.);

ტ ა რ ა ს ი მ დ ვ დ ე ლ - მ ო ნ ა ზ ო ნ ი — „ქართული ანბანი სასწავლებლად ყრმათა ხუცურისა და მხედრულისა“ (1825 წ.);

მ. მ ა ქ ს ი მ ო ვ ი ჩ ი — „ყრმათა მეგობარი“ (რუსულიდან თარგმნა ი. კერესელიძემ. 1852 წ.);

ს ე რ გ ე ი მ დ ი ვ ა ნ ო ვ ი — „ანბანი ქართული შედგენილი და ახლადგამოცემული სერგეი მდივანოვისაგან“ (1863 წ.);

დ. ფ უ რ ც ე ლ ა ძ ე — „ქართული ანბანი და წიგნი საკითხავად მდაბიო ხალხთათვის“ (1863 წ.);

პ ე ტ რ ე უ მ ი კ ა შ ვ ი ლ ი — „ქართული ანბანი და პირველი საკითხავი წიგნი“ (1865 წ.);

რ ა ფ ა ე ლ ი ს ა რ ლ ი შ ვ ი ლ ი — „პირველი წიგნი წერა-კითხვის სასწავლებლად“ (1875 წ.);

ლ უ კ ა ჩ ო მ ა ხ ი ძ ე — „ქართული ანბანი“ (1875 წ.);

ან თ ი მ ო ზ ჯ უ დ ე ლ ი — „ყმაწვილის სარკე, ანუ წერა-კითხვის სასწავლო წიგნი“ (1875 წ.);

ხოლო მოგვიანებით გამოჩნდა:

ა ლ. ნ ა თ ა ძ ე — „ბავშვების მოკეთე, ანუ ანბანი და პირველი საკითხავი წიგნი სკოლებში სახმარებლად (1897 წ.).

იაკობ გოგებაშვილის „დედაენამ“ იოლად შეძლო ასპარეზიდან კონკურენტი სახელმძღვანელოების განდევნა. **1876 წლიდან „დედაენა“ იქცა ერთადერთ და შეუცვლელ საანბანე სახელმძღვანელოდ ეროვნულ სკოლაში.**

„დედაენის“ როლისა და მნიშვნელობის გასააზრებლად ისიც შეიძლება გავიხსენოთ, რომ იგი იბეჭდებოდა ყოველ წელს, ზოგჯერ წელიწადში — ორჯერ და წლიურად 30 000 ცალიც კი გაგრცელებულა. ეს გასაოცარი რიცხვია დღევანდელი თვალსაზრისითაც კი.

რა სძენდა ძალას „დედაენას“? უპირველესად ეს იყო პირველი გაკვეთილი — **ია, აი ია.** დაბეჯითებით შეიძლება ითქვას, ეს არის ქართულ სინამდვილეში ყველა დროისათვის **ყველაზე დიდი მიგნება, ეპოქალური აღმოჩენა;** ღვთისგან ბოძებული აზრი ავტორისა. **ია** არის ყველაზე მარჯვე გასაღები, იოლი გზა იმ ურთულეს სამყაროში შესასვლელად, რომელსაც წიგნიერების სამყარო ჰქვია (და ამას არა მხოლოდ ჩვენ ვაღიარებთ)... ეს ერთი მხარეა „დედაენის“ სიკეთისა.

„დედაენა“ არის ქართული სახელმძღვანელო: იგი ქართულ ეროვნულ შეგნებას აღვიძებს და ამკვიდრებს მოზარდში; „დედაენა“ არის ზნეობრივი სახელმძღვანელო — მისი ერთ-ერთი მთავარი მიზანი ზნეობრივი პიროვნების აღზრდაა.

თავისი პრინციპებით, თავისი არსით „დედაენა“ ქართული ენის მარადიული სახელმძღვანელოა, რა თქმა უნდა, როგორც თავად იაკობი იტყოდა, თუ მას დროდადრო გაუმჯობესება არ მოაკლდება: პრინციპებია მთავარი და არსებითი.

სწორედ ამის გამო იყო, რომ 1960 წელს ვენესუელაში, ქალაქ კარაკასში, გამართულ საანბანე სახელმძღვანელოთა გამოფენაზე იაკობ გოგებაშვილის „დედაენის“ პრინციპებით შედგენილმა სახელმძღვანელომ გამიმარჯვა.

ქართული პედაგოგიკის ისტორიაში **ფასდაუდებელია „ბუნების კარის“ როლი.** ამ უნიკალური ენციკლოპედიური წიგნის ტოლფასი სახელმძღვანელო არა თუ იმჟამად, დღესაც არა გვაქვს (ესეც ვთქვათ: „ბუნების კარს“ 28 წლის ყმაწვილი ქმნის!)... გავიხსენოთ: იაკობ გოგებაშვილი რამდენიმე ათეული წლის მანძილზე „დედაენითა“ და „ბუნების კარით“ მოზარდ თაობას იმდენ ცოდნას აძლევდა საქართველოს შესახებ (ენისა, ლიტერატურისა, ფოლკლორისა, ისტორიისა, ეთნოგრაფიისა,

გეოგრაფიისა), რასაც, სამწუხაროდ, დღევანდელი საშუალო სკოლაც ვერ აძლევს მოსწავლეს. ოთხკლასიან სასწავლებლებში I-II კლასებში „დედა-ენა“ ისწავლებოდა, III-IV კლასებში — „ბუნების კარი“.

გავითვალისწინოთ ისიც, რომ იაკობმა „დედაენისა“ და „ბუნების კარის“ გვერდით შექმნა „Русское слово“ — რუსული ენის სახელმძღვანელო ქართული სკოლებისათვის. ეს არ იყო რუსეთში შექმნილი საანბანე სახელმძღვანელოს გადმოღება ქართული სკოლებისათვის; თემატურად, პრინციპებით ეს სახელმძღვანელო ქართული ენის სახელმძღვანელოების საფუძველზე შეიქმნა, საგანგებოდ ქართველი ბავშვისათვის და ამას არსებითი მნიშვნელობა ჰქონდა, აქვს და ექნება ყოველთვის... იაკობის მთავარი დევიზი იყო: **„საჭიროა საქართველოს ეროვნულ ეტლში შევავბათ ძირში ქართული ენა და კვრად მივუბათ რუსული ენა და სხვა ენები“**. და იაკობი მთელი თავისი შესაძლებლობით იბრძოდა ამ აზრის ხორცშესხმისათვის.

ღიადი მიზნის მისაღწევად მხოლოდ სახელმძღვანელოების შექმნა არ იყო საკმარისი.

იაკობ გოგებაშვილი არის ავტორი იდეისა — დაარსებულიყო ქართველთა შორის წერა-კითხვის გამავრცელებელი საზოგადოება; იგი არის ერთ-ერთი სულისჩამდგმელი ამ იდეისა. საზოგადოება დაარსდა 1879 წელს (თავმჯდომარე დიმიტრი ყიფიანი, მოადგილე — ილია ჭავჭავაძე, იაკობი გამგეობის წევრი იყო სიცოცხლის ბოლომდე). საზოგადოების მიზანი იაკობს ასე ესახებოდა: **„ამისთანა მღალმნიშვნელობიანი საზოგადოება ჩვენში ჯერედ არ დაბადებულა. მას დანიშნულებად აქვს არა რაიმე დაბალი საგანი, არამედ იმისთანა უძვირფასესი საუნჯე ადამიანისათვის, როგორიც არის ერის განათლება. იგი ემსახურება არა ერთს რომელსამე წოდებას ქვეყნისასა, არამედ ვალად იღებს ზრუნვას მთელს ერზედ... იგი ემსახურება საერთოდ მთელს ქართველობასა. მისი მოქმედება არ განისაზღვრება ჩვენი ქვეყნის ერთი რომელიმე კუნჭულით, — მის ასპარეზს, სარბიელს შეადგენს მთელი ჩვენი ქვეყანა, მთელი საქართველო — კახეთი, ქართლი, იმერეთი, რაჭა, სამეგრელო, გურია, სამურზაყანო, ოსმალეთის საქართველო, ერთი სიტყვით, თითქმის მთელი სამეფო თამარისა“**. ფაქტობრივ წერა-კითხვის გამავრცელებელმა საზოგადოებამ დაქსაქსული სასკოლო ქსელი ერთიან საგანმანათლებლო სისტემად აქცია — ერთიანი ეროვნული სასკოლო პროგრამითა და სახელმძღვანელოებით. და ეს არის იაკობ გოგებაშვილის იდეის გამარჯვება, მისი ერთ-ერთი უდიდესი დამსახურება.

4. სარწმუნოება

განსაკუთრებული ყურადღება გვინდა მივაპყროთ იაკობის შეხედულებას ქართული ეკლესიის თაობაზე. თავის ნაშრომში „ქართული მიმართულება“

იაკობი ვრცლად მსჯელობს ქართული ეკლესიის დანიშნულებაზე, მის როლზე და იმ პრობლემებზე, რომელიც დგას ქართული ეკლესიის წინაშე. იმ დროისათვის ამას სასიცოცხლო მნიშვნელობა ჰქონდა. მოვიყვანო ვრცელ ამონარიდს:

„ერთ-ერთი მთავარი ბურჯი ერის წარმატებისა არის ეკლესია. წინად ჩვენი ეკლესია სასიქადულოდ აღსრულებდა თავის მაღალს დანიშნულებას. მან ჩვენს ერში დანერგა ძლიერი სარწმუნოებრივი გრძნობა, მოჰფინა ველნი და მთანი მდიდარი ტაძრებით და მონასტრებითა, შეჰქმნა სასულიერო ლიტურატურა, შეაერთა ქართველებში ერთად მაცხოვრის და მამულის მხურვალე სიყვარული და თვით კავკასიონის მთებიც-კი გახდა ასპარეზად სახარების ძლევა-მოსილი ქადაგებისა. თუ საქართველომ მთელის თხუთმეტის საუკუნის განმავლობაში გაუძლო აუარებელს და მძლავრს მტრებს და კავკასიაში დიდი ადგილი დააჭერინა მართლ-მადიდებელს ქრისტიანობას, ამისათვის უაღრესად უნდა ვმადლობდეთ ქართულს ეკლესიასა. ახლა რაღასა ვხედავთ? მონასტრები და ეკლესიები დაცალიერდნენ და დღითიდღე უფრო ცალიერდებიან, სახარების ქადაგება იშვიათად ისმის და ისიც ისეთის ენით, ისე უგულოდ, რომ ხალხზე არავითარი ვაჟღენა არა აქვს, სარწმუნოებრივი გრძნობა ჩამქრალია, ზნეობა დაეცა, წარმართულნი, პირუტყული მიდრეკილებანი უფრო და უფრო იღვიძებენ და ძლიერდებიან.

კარგად მოგეხსენებათ, რომ ეკლესია და სკოლა არის სათავე ხალხის ზნეობისა, ეთიკისა, ხოლო თვითონ ეთიკა, სპეტაკი ზნე საძირკველია ხალხის არსებობისა, სიმტკიცისა, კეთილდღეობისა, წარმატებისა. ზნედაცემული ხალხი მაშინაც-კი წააგებს ბრძოლას არსებისათვის, როდესაც იგი ცოდნას არ არის მოკლებული. იმპერატორების დროის რომი ბევრით სჯობდა ცოდნით ძველს რომსა; მაგრამ პირველი მუდამ იმარჯვებდა უძლიერესს მტრებზე იმის გამო, რომ სპეტაკი ზნით ბრწყინავდა; მეორე-კი უვიცმა, ველურმა ხალხებმა ფეხქვეშ ჩაივდეს, გათელეს და შემუსრეს, იმიტომ რომ ზნეობრივი გაზრწნილობით იყო შეპყრობილი. ჩვენს ერსაც ამისთანავე ბოლო მოეღოს, თუ სკოლა და ეკლესია არ ჩავარდნენ თავისს კალაპოტში, არ გახდნენ სავსებით ღირსნი თავისი მაღალის დანიშნულებისა.

ეკლესიის სულსა და გულს შეადგენს, როგორც მოგეხსენებათ, სამღვდლოება. ჩვენში იგი უკიდურესად დაქვეითებულია და ბევრად დაბლა სდგას თვით რუსეთის სამღვდლოებაზედაც. როგორ და რა გზით უნდა ამადლდეს იგი? ამისათვის უპირველესად ყოვლისა საჭიროა, რომ მან სასულიერო სასწავლებლებსა და სემინარიებში მიიღოს უფრო შესაბამი მოძნადება და იმდენადვე შეითვისოს ქართული ენა, ქართული ლიტურატურა, სასულიერო თუ საერო, ქართული ისტორია, რამდენადაც რუსეთის სასულიერო ახალგაზრდობა ითვისებს რუსულს ენას, ლიტურატურას და ისტორიას. ამის გარდა, მიუტკივლებლად საჭიროა, რომ საღვთის-მეტყველო საგნები მაინც ისწავლებოდეს როგორც დაბალს, ისე მაღალს კლა-

სებში ქართულს ენაზე, რათა მომავალმა მწყემსებმა ღრმად შეითვისონ როგორც შინაარსი, ისე ენა ღვთის-მეტყველებისა, ის ენა, რომელზედაც იგინი მოვალენი არიან სამწყსოს უქადაგონ მაღალი სწავლა სახარებისა.

ჩვენში, ქართველებში, სარწმუნოებას მეტად ასუსტებს ის გარემოებაც, რომ საღმრთო სჯული ყველა სასწავლებელში ისწავლება არა დედა-ენაზე, არამედ რუსულზედა. უმაგალითოა ასეთი დაბრძოლება ქართველობისა; რუსეთის იმპერიაში ასობით სცხოვრობენ სხვა-და-სხვა ერები, სხვა-და-სხვა სარწმუნოების მაღიარებელნი; და რომელს ენაზე სწავლობენ ესენი საღმრთო სჯულსა? მხოლოდ დედა-ენაზე, ყველანი დედა-ენაზე; რუსული ენა ამათ შორის არავითარ მონაწილეობას არ იღებს საღმრთო სჯულის გაკვეთილებში. მხოლოდ ქართველობა შეადგენს სავალალო გამოკლება-სა. ამ დაბრძოლებას სამკვარი ვნება მოაქვს: სარწმუნოებრივი გრძნობა ქართველს მოსწავლეს არამც თუ არ უვითარდება, არამედ უსუსტდება და უჭკნება. ეს იმიტომ, რომ **სარწმუნოება გულის სფერაა, ხოლო გულზე მოქმედებს მარტო დედა-ენა, ყოველი უცხო ენა აქ, როგორც ენა მტხნიერებისა, უძლურია. როგორც პოეტობა არ შეიძლება უცხო ენაზე, ისე სარწმუნოებრივი გრძნობა.** მეორედ, როცა სხვა ერების შვილები თავისს დედა-ენას სწავლობენ საღმრთო სჯულის გაკვეთილებზედაც, ქართველი ბავშვები სრულიად მოკლებულნი არიან ამ სიკეთესა. მესამედ, სხვა ერების შვილებს მოძღვრებად ჰყავთ ღვიძლი შვილები თავისი ერისა, ნამდვილნი მამანი, ჩვენი მოსწავლე ახალგაზრდობა-ეი უცხო მამინაცვლების ხელშია და მოკლებულია მშობლიურს გავლენასა. მიუცილებლად საჭიროა, რომ ქართველობამ ეს დაბრძოლება და უკიდურესი უსამართლობა თავიდან აიცილოს და მთავრობასთან დაჟინებულად იშუამდგომლოს, რომ საღმრთო სჯულის სწავლება როგორც დაბალს სასწავლებლებში, ისე საშუალოში ქართველის ყმაწვილებისათვის აწარმოონ მათს დედა-ენაზე.

მაგრამ ყველა ეს ცვლილება და სხვებიც მხოლოდ მაშინ მოიტანს სანატრელს ნაყოფსა, როდესაც საქმე სათავეშივე გასწორდება და ქართველი ეკლესიის მეთაურად გახდება ღვიძლი შვილი თავისი სამწყსოსი, რომელიც მოუღებს ბოლოს გადაგვარების პოლიტიკას და ჩვენს ეკლესიას ჩააყენებს სახარების კალაპოტში“.

ეს არის ფაქტობრივ ტრაქტატი, სამოქმედო პროგრამა მართლმადიდებელი საქართველოსათვის. **იმჟამად გმირობის ტოლფასი იყო ამის თქმა: „ყველა ეს ცვლილება და სხვებიც მხოლოდ მაშინ მოიტანს სანატრელს ნაყოფსა, როდესაც საქმე სათავეშივე გასწორდება და ქართველი ეკლესიის მეთაურად გახდება ღვიძლი შვილი თავისი სამწყსოსი, რომელიც მოუღებს ბოლოს გადაგვარების პოლიტიკას და ჩვენს ეკლესიას ჩააყენებს სახარების კალაპოტში“.**

გმირობის ტოლფასი იყო იაკობის მიერ იმ საკითხის დაყენებაც (და არა მარტო დაყენება, დაჟინებული მოთხოვნა!), რომ საქართველოს ყველა

სასწავლებელში საღმრთო სჯული დედაენაზე უნდა ისწავლებოდეს.

საინტერესო გახსენება: 1886 წელს დიმიტრი ყიფიანი სტავროპოლში გადაასახლეს. მიზეზი — მან ეგზარქოს პავლეს საქართველოს დატოვება მოსთხოვა (რადგან პავლემ დაწყევლა ქართველი ერი)... და იაკობი ითხოვს, საქართველოს ეკლესიას ნაცვლად რუსი ეგზარქოსისა, ქართველი მეთაურობდეს!.. ეგ საკითხია დასმული სწორედ იმავე 1886 წელს დაწერილ სტატიამიც „თბილისის სასულიერო სემინარიის მდგომარეობის საკითხისათვის“; ამ თემას იაკობი პირველად 1971 წელს შექნო („სასულიერო სასწავლებელთა გარდაქმნის პროექტი“; აქედან მოყოლებული ამ პრობლემას იაკობი არაერთგზის დაბრუნებია იმჟამინდელ რუსულ თუ ქართულ პრესაში და საკმაოდ მკაცრადაც (მაგ.: „ეროვნული შავი ჭირი იმიერ და ამიერ საქართველოში“; „უცნაური შენიშვნა“; „კრიზისი საქართველოს საეკლესიო-სამრევლო სკოლებში“ და სხვა). ეს იყო ხანგრძლივი და თავდადებული ბრძოლა ქართული ეკლესიისა და სასულიერო სასწავლებელთა გაქართულებისათვის. და ეს მიგვაჩნია გამირობად და დიდ დამსახურებად იაკობისა...

განსაკუთრებულია იაკობ გოგებაშვილის ღვაწლი **სამრევლო სკოლებში ქრისტიანული სწავლების დამკვიდრებაში**: მან „დედაენას“ დაურთო „სასულიერო განყოფილება“. ეს იმდენადაც არის მნიშვნელოვანი, რომ „დედაენა“ სრულიად საქართველოს ყველა კუთხის ქართველთათვის იყო ხელმისაწვდომი.

იაკობ გოგებაშვილი სინანულით წერდა: **„ღვთის მეტყველება დოგმატური თუ ზნეობრივი ხომ სანატრელადაც ძნელი გახდა ჩვენს ენაზედა. სასულიერო ყმაწვილობა, სემინარიებში მოქცეული, იძულებულია ყველა საგანი ისწავლოს უცხო ენაზედ და მოკლებულია შეძლებას თავისუფალს დროს მაინც იკითხოს ქართულს ენაზედ იგივე საგნები“**.

იაკობმა შეადგინა „საღმრთო ისტორია“. სამწუხაროდ, ეს წიგნი იაკობის სიცოცხლეში არ გამოცემულა; თუმცა არგამოცემის მიზეზიც ნიშანდობლივია იაკობის პიროვნების დასახასიათებლად; იაკობი წერს: **„ერთ დროს ჩვენ ხელი მივყავით საღმრთო ისტორიის შედგენას, რადგანაც კარგად შემუშავებული საღმრთო მოთხრობებს აღმზრდელი გავლენა აქვს ყმაწვილებზე. ძველი აღთქმა უკვე გათავებული გვქონდა და გამომცემელთანაც პირობა შეკრული, როცა ბ-ნი იოსელიანისგან შევიტყვევ, რომ მას უკვე მზად აქვს დასაბეჭდად საღმრთო ისტორია. ამის შემდეგ ჩვენის შრომის გათავებაზედ არამც თუ ხელი ავიღეთ, არამედ ბ-ნი იოსელიანი მივიყვანეთ გამომცემელთან და ამ უკანასკნელს ვურჩიეთ, დაებეჭდა მისი წიგნი და იმედი აღარა ჰქონოდა ჩვენგან ისტორიის გათავებისა“**.

ი. გოგებაშვილის „საღმრთო ისტორია“ XX საუკუნის ბოლოს გამოიცა და დღესაც ასრულებს იმ საპატიო მისიას, რაც იაკობმა დაუსახა მას.

აქ ისიც უნდა გავიხსენოთ, რომ იაკობ გოგებაშვილი არის ავტორი „სასულიერო სწავლანისა“ (სწავლება წმინდა სამებაზე, ანგელოზებზე და უფლის 10 მცნებაზე).

დიდად მნიშვნელოვანია ი. გოგებაშვილის ნაშრომები „ქართველთა მოქცევა ქრისტიანობაზე“ და „წმინდა ნინო — ჩვენი განმანათლებელი“.

იაკობ გოგებაშვილი არა მხოლოდ სახელმძღვანელოებით, ნაშრომებით ემსახურებოდა ქართული ეკლესიის აღდგენა-განმტკიცებას, არამედ იგი იყო პრაქტიკოსი მასწავლებელი სასულიერო სასწავლებლისა (ერთ პერიოდში ზედამხედველის მოვალეობის შემსრულებელიც); მაგრამ, სამწუხაროდ, აიძულეს, თავი დაენებებინა პედაგოგიური საქმიანობისათვის (1873 წ.). ამის შემდეგ იაკობი სამსახურში აღარ შესულა. მთელი მისი საქმიანობა სახელმძღვანელოების შედგენა, პედაგოგიკის პრობლემებზე ფიქრი და ზრუნვა იყო.

საგანგებოდ უნდა აღინიშნოს იაკობ გოგებაშვილის დამოკიდებულება უდიდესი პიროვნების — ეპისკოპოს გაბრიელ ქიქოძისადმი. იაკობი იყო სულიერი შვილი გაბრიელ ეპისკოპოსისა. მათი ურთიერთობა სემინარი-იდან დაიწყო (გაბრიელი მასწავლებელი იყო იაკობისა) და გაგრძელდა ბოლომდე. როდესაც კიევი სასწავლებლად მისი წასვლის საკითხი განიხილებოდა, იაკობი საგანგებოდ ეწვია უკვე ქუთაისში მოღვაწე ეპისკოპოს გაბრიელს. იგი მუდმივად იღებდა მისგან რჩევებს. ცნობილი ფაქტია, როცა იაკობს ეგზარქოსი ევსევი სდევნიდა, ეპისკოპოსი გაბრიელი მკაცრად უპირისპირდებოდა ეგზარქოსს (უფრო ვრცლად ამ თემაზე იხილეთ აქვე — მომდევნო ნაწილში). ამ ფაქტიდანაც და თანამედროვეთა მოგონებებიდანაც ჩანს, რომ ეპისკოპოსი გაბრიელი დიდად აფასებდა იაკობსა და მის საქმიანობას. მოვიყვანთ ფრაგმენტს ილია ბახტაძის მოგონებიდან, საიდანაც ჩანს, რომ იმერეთის ეპისკოპოსი იაკობს „დიდ პედაგოგად“ მოიხსენიებს და მაღალ შეფასებას აძლევს მის სახელმძღვანელოებს. 1893 წელს მღვდელმთავარი თურმე ზონის სასწავლებელს ეწვია. დაინტერესდა, რას სწავლობდნენ და რომელი სახელმძღვანელოთი. უთქვამს: „როგორც ქართული, ისე რუსული ენის შესასწავლად ჩვენ, ქართველებს, გვაქვს დიდი ქართველი პედაგოგის იაკობ გოგებაშვილის პედაგოგიური თვალსაზრისით ყოველმხრით გამართლებული სახელმძღვანელოები: „დედაენა“, „ბუნების კარი“ და „რუსკოე სლოოვ“ და ეს სახელმძღვანელოები ყველა ჩვენს სკოლებში ისე უნდა გამოიყენოთ, როგორც საჭიროა“. და ეს შეფასება შეიძლება ზოგად შეფასებადაც მივიღოთ იაკობის ღვაწლისა...

5. და სხვა...

იაკობ გოგებაშვილი უპირველესი თანამებრძოლია ილია ჭავჭავაძისა; მისი იდეების გამტარებელი და ხორცშემსხმელი. კიდევ ერთხელ გავიხსენოთ: 1861 წელს ილია ჭავჭავაძე აქვეყნებს წერილს, რომელშიც

არის ცნობილი შეგონება, შემდგომში ეროვნული მოძრაობის დევიზად რომ იქცა: „სამი ღვთაებრივი საუნჯე დაგვრჩა მამაპაპათაგან — მამული, ენა და სარწმუნოება; თუ ამათაც არ უპატრონეთ, რაღა კაცები ვიქნებით, რა პასუხს გავცემთ შთამომავლობას“. მთელი თავისი ცხოვრების მანძილზე ამ დევიზით მოქმედებდა ილია ჭავჭავაძე. და ეს იყო იაკობის სამოქმედო პროგრამაც. უფრო მეტიც, იაკობ გოგებაშვილის ნაშრომი „ქართული მიმართულება“ ფაქტობრივ არის თეორიული დასაბუთება ილიას ცნობილი შეგონებისა. ოღონდ, როგორც ითქვა, ილიასეულ სამებას იაკობი მეოთხეს დაუმატებს — ეროვნულ სკოლას და ქართველობის საფუძვლად ოთხ მთავარ ბურჯს გამოაცხადებს — **მამული, ენა, ეროვნული სკოლა და სარწმუნოება**. ხაზგასმით უნდა ითქვას, იაკობის ნაშრომი „ქართული მიმართულება“ არის ფაქტობრივ ეროვნული სამოქმედო პროგრამა. ვფიქრობთ, ეს მარადიული შეგონებაა ყველა დროისა და ყოველგვარი საქმიანობის ქართველთათვის. იაკობისეული შეგონებანი **მარადიული სამოქმედო გეგმა უნდა იყოს ქართველთა**.

გადაუჭარბებლად შეიძლება ითქვას, რომ იაკობი იყო ილია ჭავჭავაძის რანგის მოღვაწე იმ სფეროში, რომელიც მისი სამოქმედო სფერო იყო. ამ ორი უდიდესი ქართველის საერთო ძალისხმევას არაერთი სასიკეთო შედეგი მოჰყოლია. ცნობილი ფაქტია, ერთობლივი ძალით როგორ დაახვეინეს უკან კავკასიის ოლქის მზრუნველს, კირილე იანოვსკის. ვიცით, ეს ის იანოვსკია, რომლის შესახებაც ივანე ჯავახიშვილი წერდა: „*იანოვსკიზე დაუძინებელი მტერი არ ჰყოლია ქართულ ენასა და ქართველობას*“. გაზრეთ „კავკასში“ გამოქვეყნდა იანოვსკის წერილი საქართველოში სახალხო სკოლების მოწყობის თაობაზე. იაკობი წერს: „*პასუხის დაწერა რედაქციამ მე დამავალა, მაგრამ მე მივუგე: საჭიროა უფრო გამოჩენილმა და გავლენიანმა ქართველმა გასცეს პასუხი, მაგალითად, ილია ჭავჭავაძემ. ყველა საჭირო მასალას ილიას მე თვითონ მივუტან; სამაგიეროდ, როცა ამ დღეებში იანოვსკის პლანი გამოვა, მის გარჩევას მე ვკისრულობ-მეთქი. და ასეც მოხდა. ასეთი განაწილება შრომისა ილიასა და ჩემს შორის პირველი არ იყო. როცა გორის საოსტატო სემინარიიდან დასაბეჭდად მოუვიდა 1876 წელში მზრუნველსა ქართულ-რუსული ანბანი და პირველი საკითხავი წიგნი, რუსული ასოებით დაწერილი, ნაცვლად ქართულისა, ილიამ და მე გადავწყვიტეთ მასხრად აკვევლო — იმას „*ფერიაში*“ და მე „*დროებაში*“, და კიდევაც შევასრულეთ ორივემ და მახინჯი ჩანასახი დედის მუცელში გაწყალდა“. მსგავსი ფაქტები სხვაც იყო...*

და იმარჯვებდა ქართული საქმე სწორედ იმის წყალობით, რომ ორი ასეთი ქართველი ჰყავდა მეურვედ და მათ შორის „შრომის განაწილება“ ასე ხდებოდა...

იაკობის პუბლიცისტურ მემკვიდრეობაში ერთ-ერთი მთავარი თემა არის დედაენისა და უცხო ენის სწავლების ურთიერთმიმართების საკითხი. ძირითადი თეზისი ასე შეიძლება წარმოადგინოთ: „*ბავშვმა მას უკან უნდა იწეოს უცხო ენის შესწავლა, როცა უკვე კარგად აქვს შეთვისებული თავისი დედა-ენა*“. იაკობი მოგვიწოდებს: „*საჭიროა საქართველოს ეროვნულ ეტლში შევებათ ძირში ქართული ენა და კვერად მივუბათ რუსული ენა და სხვა ენები*“. და ეს არა იმიტომ, რომ „*მხოლოდ დედა-ენა არის ენა სულისა და გულისა. ყველა უცხო ენანი კი არიან ენანი მესხიერებისა*“; იაკობი განმარტავს: „*დედა-ენის გაცვლა უცხო ენაზედ ადაბლებს კაცის გონებასა და უსუსტებს ზნეობრივ ძალასა... ამ შემთხვევაში იბადება წინააღმდეგობა კაცის ეროვნული აკებულებისა და მის მეტყველების შუა და ამ წინააღმდეგობის წყალობით ეს პირი რამდენიმე ხარისხით ძირს ჩამოდის სულიერად. თუ იგი გენიოსად იყო დაბადებული, გამოვა მხოლოდ შესანიშნავი ნიჭის პატრონი; თუ ნიჭიერად იყო გაჩენილი, საშუალო ნიჭის ადამიანი შეიქმნება და თუ ბუნებისაგან დაყოლილი ჰქონდა უბადლო ნიჭი, მტკნარ სიტუტუცეზე ჩამოხტება*“... როგორც ვთქვით, ეს ერთ-ერთი ძირითადი თემაა იაკობისათვის; ეს არ არის „XIX საუკუნის აზროვნება“...

როგორ უყურებენ ამ საკითხს დღეს? რამდენიმე ამონარიდს მოვიყვან გამოჩენილი ფსიქოლოგის, აკადემიკოს შოთა ნადირაშვილის წერილიდან: „*პიროვნების განვითარებისა და ჩამოყალიბებისათვის უდიდესი მნიშვნელობა აქვს მშობლიური ენის სიღრმისეულ შესწავლას. უცხო ენის სწავლების დაწყება კი შეიძლება მხოლოდ მაშინ, როდესაც ბავშვმა კარგად იცის წერა-კითხვა, თვლა-ანგარიში და აზროვნება მშობლიურ ენაზე. წინააღმდეგ შემთხვევაში, უცხო ენის შესწავლა მავნე ზემოქმედებას მოახდენს მოზარდის ფსიქიკაზე და შეაფერხებს მის გონებრივ განვითარებას*“. დღეს, როცა დადგა საკითხი ქართულ სკოლაში უცხო ენის პირველი კლასიდანვე სწავლებისა (დედაენის პარალელურად!), ფსიქოლოგი გვაფრთხილებს: „*თუ ინგლისური ენა მშობლიური ენის კონკურენტად აქციეს, ეს ძალიან ცუდად იმოქმედებს ბავშვების ფსიქიკაზე და მათი აზროვნების მთლიანობაზე*“... ასე რომ, ის, რასაც იაკობი ქადაგებდა XIX საუკუნეში, უტყუარი ჭეშმარიტებაა დღესაც, მეტიც — სასიცოცხლო აუცილებლობა ერისათვის...

იაკობ გოგებაშვილი იყო ერთ-ერთი ინიციატორი და ორგანიზატორი ქართული ხალხური სიმღერების შეკრებისა და ნოტებზე გადაღებისა. მისი მთავარი მიზანი იყო, „დედაენაში“ მოექცია ხალხური სიმღერები ნოტებზე გადაღებული. საფუძველი ამისა გახლდათ ის, რომ იაკობი თვლიდა: „*სიმღერა სამართლიანად ითვლება ჩვენს დროში სკოლის სულად და*

გულად. იგი უვითარებს ბავშვს სმენას და აჩვენებს ჰარმონიას, უსუსტებს და უსპობს ხეპრობასა და ზრდის მის გულში სინაზესა და სიფაქიზესა. ერთი სიტყვით, აკეთილშობილებს მის ბუნებასა... ბავშვის გონება, დაღალული ვარჯიშობისგან, ერთიორად უფრო ჩქარა მოდის ღონეზედ სიმღერის ჟამსა“. ამ საქმეში იაკობი მიხეილ მაჭავარიანსა და ელენე ყიფიანს დაიხმარს, რომელთაც საამისო განათლებაც ჰქონდათ. და „დედაენას“ გაუჩნდა მუსიკალური განყოფილება... საერთოდ, საგანგებო შესწავლის თემა იაკობის შეხედულებები **მუსიკაზე** (რა მნიშვნელობა აქვს მუსიკას სასწავლო პროცესში და ზოგადად ბავშვის განვითარებისათვის)...

ასე ითქმება ალბათ, თუ ვინმე შეისწავლის იაკობის შეხედულებებს **მხატვრობაზე** (რა მნიშვნელობა აქვს ნახატს საანბანო წიგნში და საერთოდ სასწავლო პროცესში); საამისო მასალა მრავალადა იაკობის შემოქმედებაში. სურათს, ნახატს იაკობი განსაკუთრებულ მნიშვნელობას ანიჭებდა, მით უმეტეს, საანბანე სახელმძღვანელოში. იაკობმა იცოდა, რომ სახელმძღვანელოს სასწავლო-მეთოდურ თუ შინაარსობრივ მხარესთან ერთად დიდი მნიშვნელობა ენიჭება ვიზუალურ ეფექტსაც; რომ „სურათი თვალსაჩინოდ ჰხდის შინაარსს, წიგნს აძლევს სიცოცხლესა და ხალისს“; — ეს ზოგადად. კერძოდ კი — „სურათის შემქმნელი ბავშვი ნახევარს ცოდნას სრულს ცოდნად გადააქცევს, გაურკვეველს წარმოდგენას — გარკვეულად, არა-სრულს სახეს საგნისას — სრულს სახედ...“ ბავშვს სახელმძღვანელოში „მართალი სურათი“ უნდა დაუხატო... ზომა სურათისა ისეთი უნდა იყოს, ბავშვისათვის საკითხავი მანძილიდან სწორი აღქმა მოხდეს და სხვა... და სხვა...

2008 წელს გაიმართა იაკობ გოგებაშვილის საზოგადოების სამეცნიერო კონფერენცია — „იაკობის „დედაენა“ და თანამედროვე ქართული სკოლა“. გვანტერესებდა ოფთალმოლოგის თვალთ დანახული „დედაენა“. გაცემული დარჩა ცნობილი ოფთალმოლოგი, პროფესორი ლუიზა ცომაია, როცა იაკობ გოგებაშვილის შეხედულებებს გაეცნო. თუნდაც ასეთს: „რამდენადაც წვრილი შრიფტია მკვნიტელი თვალისათვის, იმდენად მაზარალებელია ნორმას გადასული დიდი შრიფტი, რადგან თვალს აკლდება ვარჯიშობა მოძერო საგნების გარჩევაში, ეს ვარჯიშობა კი ფრიად საჭიროა“... და იაკობი მსჯელობს ამ თვალსაზრისით შრიფტების მონაცვლეობის აუცილებლობაზე; ინტერვალებზე ასოებს შორის, სიტყვებს შორის, სტრიქონებს შორის; სათაურსა და ქვესათაურს შორის, სათაურსა და ტექსტს შორის... ტექსტისა და ფონის კონტრასტულობაზე; ქალაქისა

ხარისხის მნიშვნელობაზე და სხვა... თუმცა იაკობი არა მხოლოდ მსჯელობს, არამედ თავის სახელმძღვანელოებში შეძლებისდაგვარად აგვარებს კიდევ ამ საკითხს...

ოფთალმოლოგიის დასკვნა ასეთი იყო: ჯერ კიდევ მე-19 საუკუნის ოთხმოციან წლებში ქართული პედაგოგიკის მამამთავარი, იაკობ გოგებაშვილი, საკუთარი დაკვირვებით მივიდა იმ დასკვნამდე, რაც სადღეისო მიღწევად ითვლება ოფთალმოლოგიაში...

და ეს ითქვა იაკობის „ოფთალმოლოგიურ შეხედულებებზე“...

ცნობილი მეცნიერ-ეკონომისტი, გერმანული ეკონომიკური სკოლის აღზრდილი, ფილიპე გოგინაიშვილი იგონებს: „მაშინ მე გერმანიიდან ახლად დაბრუნებული გახლდით, გერმანულად განსწავლული, ბიუხერის მოწაფე და შეგიძლიათ წარმოიდგინოთ, როგორ „სახტად დავრჩი“, როდესაც იაკობის ერთ-ერთ სტატიაში ასეთი სტრიქონები წავიკითხე: „შენიშნულია ხალხისაგან, რომ სამი მომკელი, აყოლით და ჰოოპუნით მომუშავე, იმდენს გააკეთებს, რის გაკეთებაც ხუთს ცალცალკე მუშას გაუძნელდება, რად? იმიტომ, რომ აყოლის დროს ადამიანის მოძრაობა მეორდება თითქმის თავისთავად, მხედველობას ეშველება სმენა და ორივე გრძნობანი შეერთებული ძალით ამოქმედებენ ადამიანის ასობესა; — საერთო მუშაობა, ერთს ყაიდაზე მომართული, აქეზებს, ამხნევეს მომუშავეთა, ართობს მათ და დაღლილობას გვიან ჰგვრის, ასე სასიკეთოდ მოქმედებს ტაქტი დიდებზედაც და პატარებზედაც“... და ამას მოსდევს შთამბეჭდავი კომენტარი ფ. გოგინაიშვილისა:

„უნდა გამოუტყდე, მაშინ კი ვთქვი: რა ღრმა შინაარსი ყოფილა ქართულ ანდაზაში, რომელიც ამბობს „შინაურ მღვდელს შენდობა არა აქვსო!“ ის აზრი, რაზედაც ჩემმა ბიუხერმა მთელი წიგნი აავო, იაკობს ავერ აქვს სხარტად გამოთქმული-მეთქი“... და ეს ითქვა იაკობის ერთ „ეკონომიკურ შეხედულებაზე“...

როცა იაკობის ღვაწლზე ვსაუბრობთ, უნდა შევჩერდეთ მის პიროვნულ ღირსებებზეც — როგორც მაგალითზე თავისი თანამედროვეებისა თუ შთამომავლებისათვის... დიდკაცობის, ღირსეულკაცობის გაკვეთილებიც ღვაწლია იაკობისა, ღვაწლი სამარადისო...

იაკობ გოგებაშვილი გამორჩეული იყო, როგორც პიროვნება. რამდენიმე ფრაგმენტი ცნობილი გერმანელი მწერლისა და საზოგადო მოღვაწის არტურ ლაისტის მოგონებიდან: „*იაკობ გოგებაშვილს მტკიცე და შეურყენელი ხასიათი ჰქონდა. ამასთან ძლიერ გულკეთილიც იყო, რაც შეეძლო, ყველას ეხმარებოდა. მისი პატიოსნება ყველამ იცოდა. იღია ხშირად*

აქებდა გოგებაშვილის ნიჭსა და მოღვაწეობას... გოგებაშვილი ფაქიზი და ნათელი პიროვნება იყო, ნამდვილი პედაგოგი — მწერალი. იგი თავის სიცოცხლეში მუდამ სწვლობდა და სხვასაც ასწავლიდა. არ მახსოვს, რომ კითხვაში ან წერაში არ ყოფილიყო გართული... საზოგადოდ, გოგებაშვილს მშვიდი და წყნარი ცხოვრება უყვარდა. მისი ტრფიალი მხოლოდ სამშობლო და პედაგოგიკა იყო.“

იაკობი ასკეტური ცხოვრებით ცხოვრობდა. ფილიპე გოგიჩაიშვილი იგონებს: „*იაკობი განდევნილად ცხოვრობდა, განმარტოებულად, უოჯახოდ, უცოლშვილოდ. ამის მთავარი მიზეზი იყო, რამდენადაც ვიცო, მისი აუღმყოფობა; იგი ახალგაზრდობიდანვე ჭლექით იყო დაავადებული (გასათვალისწინებელია ისიც, იაკობის დედა და დები ჭლექით გარდაიცვალენ — გ.გ.) და ამიტომ მან ნება არ მისცა თავის თავს ცოლშვილისათვის მოეკიდნა ხელი, დასძლია სიყვარული, რომელიც, როგორც ვამიგია, ერთ დროს უღვივოდა ერთი ჩინებული ახალგაზრდა ქართველი ქალის მიმართ“ (ფ. გოგიჩაიშვილი, 1990, გვ. 450). ოჯახის შექმნის საკითხი მისი პიროვნული ბუნების უაღრესად საინტერესო სახის მაჩვენებელია. ამიტომაც ამახვილებენ ამ ფაქტზე განსაკუთრებულ ყურადღებას მისი თანამედროვენი. ალექსანდრე მიქაბერიძე წერს: „*იაკობი დიდი სიფრთხილით, დიდი სერიოზულობით უდგებოდა თავის დაცოლშვილების საკითხს. ესეთი მნიშვნელოვანი ნაბიჯის გადადგმა იაკობს ეძნელებოდა; იაკობი ჰფიქრობდა, რომ იგი აუღმყოფი ადამიანია, რომ მას განსაკუთრებული სენი შთამომავლობით აქვს ნაანდერძევი და ამიტომ **ზნობრივი უფლება არა აქვს ცოლ-შვილს მოეკიდოს და ამგვარად მსხვერპლად შეიწიროს საყვარელი ადამიანი** და მასთან ერთად **მომავალი შთამომავლობაც**“.* ამასვე წერს შიო მღვიმელიც.*

იგონებენ, რომ იაკობი საოცრად მოწესრიგებული პიროვნება იყო. „*თავის დღეში იგი მცირეოდენ უწესრიგობასაც კი არ შეიტანდა არც სმა-ჭამაში, არც გართობაში, არც სეირნობაში, არც მოსვენებაში... საერთოდ არ უყვარდა წვეულებაში ან სტუმრად წასვლა“ (ფ. გოგიჩაიშვილი).*

საარაკო იყო მისი გულწრფელობა და ჭეშმარიტების სიყვარული. წერენ: „*ყველამ იცოდა, რომ ი. გოგებაშვილი ყოველთვის გულწრფელი იყო შეცდომაშიც და ჭეშმარიტებაშიც და ყველა პატივსცემდა ამ გულწრფელობისა და პირდაპირობისათვის“ (ფ. გოგიჩაიშვილი).*

ჭეშმარიტებისათვის ბრძოლაში იგი უკომპრომისო იყო და ბოლომდე იბრძოდა. იოსებ იმედაშვილი იგონებს: „*იაკობი ისეთი იყო, მოკამათეს, როგორც იტყვიან, რჯულამდე ჩაჰყვებოდა, თუ მისი აზრი საეჭვოდ მოეჩვენებოდა“.* იაკობის პიროვნული დახასიათებისათვის ესეც გავიხსენოთ: იგივე ი. იმედაშვილი წერს: „*როგორი იყო როგორც მებრძოლი, სამშობლო ქვეყნის უფლებათა, პედაგოგიურ შეხედულებათა და საკუთარი რწმენის დაცვის საქმეში?*

დაუნდობელი, პირდაპირი, შეუდრეკელი, ურყევი!

სამშობლოს საღარაჯოზე ისე იდგა ბასრი კალმით, როგორც ერეკლე მეფე, მტრის წინააღმდეგ ხმალამოლებული“.

იაკობისთვის უცხო იყო პიროვნული ამბიცია, თავისი საქმიანობით თავმოწონება. თავმდაბლობა მისი უმთავრესი პიროვნული თვისება გახლდათ. როგორ თქვა უარი სხვათა მიერ განზრახულ საკუთარ საიუბილეო საღამოზე, ზემოთ ვთქვით...

მსგავსი შემთხვევები სხვაც იყო...

ცალკე თემაა იაკობ გოგებაშვილი როგორც ქველმოქმედი. იგონებენ: „*იაკობ გოგებაშვილი დიდი გაქანების ქველმოქმედი ადამიანი იყო და ესეთი ქველმოქმედებისათვის ნივთიერი შეძლებაც სათანადოდ ხელს უწყობდა, მაგრამ იაკობი ამ ქველმოქმედებას ისე ფრთხილად, ისე მორიდებულად, ისე გაუხმაურებლად ეწეოდა, რომ ახლობელმა მეგობრებმაც კი არ იცოდნენ, იაკობი ვის და როგორის სახით აწვდიდა ამა თუ იმ ნივთიერ დახმარებას“ (ალ. მიქაბერიძე).*

ელენე გოგიჩაიშვილის (ნიკო ცხვედაძის ასულის) ცნობით „*იაკობის ბინაზე ხშირად იკრიბებოდნენ თბილისის სასულიერო სემინარიის უფროსი კლასის მოწაფეები, თბილისის ქართული გიმნაზიის მოსწავლეები, რომელთაც იაკობი ფულით, წიგნებით, ტანსაცმლის ყიდვით დიდ დახმარებას უწევდა...*

თუ კი იაკობი შენიშნავდა, რომ ყმაწვილი ნიჭიერია და ერთგვარ იმედებს იძლევა მომავლისათვის, დახმარებას არ აკლებდა ესეთ ყმაწვილს და ყოველთვის ხელს უმართავდა“ (ზ. ბოცვაძე).

იმასაც იგონებენ, როცა იაკობის ფინანსური შესაძლებლობები არ იყო საკმარისი დახმარებისათვის (მაგალითად, საზღვარგარეთ სწავლის დასაფინანსებლად), „*მოსვენებას არ აძლევდა ნიკო ცხვედაძეს, დაეით სარაჯიშვილს სასტიკენდიო თანხიდან დამატებითი სტიპენდია დაენიშნათ საზღვარგარეთ მყოფი სტუდენტისათვის“ (ე. გოგიჩაიშვილი).*

თავადაც ამ პრინციპით მოქმედებდა და სხვასაც ამ მოსაზრებით „*აიძულებდა“* საქველმოქმედო თანხები გაეღოთ, რადგან სჯეროდა, ნიჭიერ კაცზე „*გაწეული ხარჯები ქართველ ხალხს გაორკეცებით დაუბრუნდებაო“*. ამბობენ, ხშირად იტყოდნენ: „*ნეტარ არიან მოწყალენი“*.

იაკობ გოგებაშვილისათვის უცხო იყო ანგარება, პირადი განდიდება-გამდიდრებაზე ფიქრი, „*სახსრის ტრფიალი“* და „*კუჭის პრინციპი“* (იაკობის სიტყვებია).

მას შეეძლო „*მდიდარი ქართველი ყოფილიყო“*, როგორც მისი თანამედროვენი წერდნენ (გავიხსენოთ: იყო ღრო, როცა 30 000 ცალი მარტო „*დედაენა“* იყიდებოდა წელიწადში). მისი პრინციპი იყო: წიგნმა იმდენი შემოსავალი უნდა მოიტანოს, ხარჯები ანაზღაუროს და საარსებო საშუალება მისცეს ავტორს. ცხადია, საქველმოქმედო ფონდსაც ითვალის-

წინებდა. დასტური ამ აზრისა თუნდაც ის არის, რომ „ქართული წერის დედანი“, რომელიც ცალკე წიგნად იბეჭდებოდა, „დედაენის“ საანბანე ნაწილში შეიტანა და „დედაენის“ ფასი არ გაზარდა: ღარიბ ქართველობას უჭირს წიგნის შეძენა...

იაკობს მიაჩნდა, რომ „დამღუპველია განათლებაში ნივთიერ სახსრის დიება“.

ჩვენ ზოგადად გადავუღელეთ თვალი იაკობის დეაწლს. მეტი შეიძლება თქმულიყო... ბევრი თქმულა და ითქმება კიდევაც. თუმცა მაინც ვფიქრობთ, რომ ჭეშმარიტებაა ვასილ ბარნოვის აზრი: **იაკობ გოგებაშვილი ჩვენი სინამდვილისათვის გაცილებით დიდი ადამიანი იყო, ვიდრე ეს წარმოდგენილი გვაქვს...**

ძირითადი ლიტერატურა:

არბოელი (ნ. ლომოური). იაკობ გოგებაშვილი: იაკობის სამრეკლო, თბ., 1990.

ზ. ბოცვაძე, იაკობ გოგებაშვილი, თბ., 1991.

ვ. გაგუა, იაკობ გოგებაშვილი, თბ., 1991.

ვ. გაგუა, დ. გურგენიძე გ. სიხარულიძე, იაკობ გოგებაშვილი: რჩეული თხზულებანი ხუთ ტომად, ტ. I, თბ., 1989.

გ. გოგოლაშვილი, ერთი ეპიზოდი იაკობ გოგებაშვილის ცხოვრებიდან: „ჩვენი მწერლობა“, № 14, 2009.

გ. გოგოლაშვილი, დედაენა“ — ძეგლი სამარადისო, თბ. 2011.

ენციკლოპედია ქართული ენა, თბ., 2008.

გ. თავნიშვილი, იაკობ გოგებაშვილი: იაკობის სამრეკლო, თბ., 1990.

იაკობ გოგებაშვილი, თხზულებანი ათ ტომად, ტ. I, თბ., 1954.

იაკობ გოგებაშვილი, თხზულებანი ათ ტომად, ტ. II, თბ., 1954.

იაკობ გოგებაშვილი, თხზულებანი ათ ტომად, ტ. III, თბ., 1954.

იაკობ გოგებაშვილი, თხზულებანი ათ ტომად, ტ. IV, თბ., 1955.

ი. იმედაშვილი, სინათლის შუქი — სიბნელის მფანტველი: იაკობის სამრეკლო, თბ., 1990.

დ. კასრაძე, იაკობ გოგებაშვილი, თბ., 1940.

არტურ ლაისტი, იაკობ გოგებაშვილი: იაკობის სამრეკლო, თბ., 1990.

ნ. ლომოური, იაკობ სიმონის ძე გოგებაშვილი: ზ. ბოცვაძე, იაკობ გოგებაშვილი, თბ., 1991.

დ. ლორთქიფანიძე, დიდი ქართველი პედაგოგი იაკობ გოგებაშვილი, თბ., 1948.

დ. ლორთქიფანიძე, იაკობ სიმონის ძე გოგებაშვილი, თხზულებანი ათ ტომად, ტ. I, თბ., 1954.

მატიანე — ი. გორგაძე, ნ. გურგენიძე, მ. საჯაია, იაკობ გოგებაშვილი — ცხოვრებისა და შემოქმედების მატიანე, ბიბლიოგრაფიული ქრონიკა 1840-1912, თბ., 2003.

ს. სხირტლაძე, გადანახული საგანძურიდან, თბ., 1965.

ქართული საბჭოთა ენციკლოპედია.

ალ. მიქაბერიძე, ნარკვევი ი. გოგებაშვილზე მოგონებების სახით: ზ. ბოცვაძე, იაკობ გოგებაშვილი, თბ., 1991.

შიო მღვიმელი, იაკობ გოგებაშვილი (მოგონება): ზ. ბოცვაძე, იაკობ გოგებაშვილი, თბ., 1991.

რ. ჩხეიძე, ბურჯი ეროვნებისა, თბ., 2007.

